

הנדון: תכנית החומש של מלי"ג – ות"ת לאוכלוסייה החרדית לשנים תשע"ב-תשע"ו

FOUNDERS:

S. Daniel & Ewa Abraham
Joseph Alexander Foundation
Aharon & Rachel Dahan
Charles Dimston
Jesselson Family
Mordecai & Monique Katz
Gershon & Carol Kekst
Rose & Louis Klosk Fund
Sisel Klurman
Don & Jane Stern Lebell
Evelyn Gruss Lipper
Bernard & Estelle Marcus
Dennis Mehiel
Jack & Gitta Nagel
Joyce Saffir
Irving & Helen Schneider
Stephen Schwartz-
Brookdale Foundation Group
John & Marianne Slade
Abraham Spiegel
Jerome & Ellen Stern
Sigmund & Rose Strochlitz

להלן עמדת המרכז לקידום מעמד האישה ע"ש רות ועמנואל רקמן לתוכנית החומש של מלי"ג – ות"ת לאוכלוסייה החרדית לשנים תשע"ב-תשע"ו (להלן: תכנית החומש):

1. המרכז לקידום מעמד האישה ע"ש רות ועמנואל רקמן, פועל במסגרת הפקולטה למשפטים באוניברסיטת בר אילן. מטרת המרכז להביא לביעור ההפליה נגד נשים ולחיזוק מעמדן בחברה הישראלית. המרכז מהווה נקודת מפגש בין מחקר לעשייה חברתית, בין עולם המשפט והחקיקה להלכה.

2. כעולה מתכנית החומש, המלי"ג מתכננת לפתוח מסלולים נפרדים לחרדים בתוכניות לימוד מרכזיות באוניברסיטאות. הנימוק לפתיחת מסלולים נפרדים הינו השוני התרבותי ופערי הידע שבין האוכלוסיות. המלי"ג סבורה כי ההפרדה היא כורח המציאות עבור מרבית האוכלוסייה החרדית, וכי אם לא תיעשה הפרדה כאמור יקשה עליה למשוך סטודנטים חרדים ללימודים אקדמיים. משמעות פתיחת מסלולים נפרדים לאוכלוסייה החרדית הינה הפרדה בין המגזר החילוני והמגזר החרדי, הפרדה בין גברים חרדים לנשים חרדיות, וכן הדרה של נשים-מרצות מן המסלולים המיועדים לגברים חרדים.

3. מרכז רקמן סבור כי הפרדה כאמור הינה פסולה מעיקרה, וכי לתוכנית כאמור עלולות להיות השלכות מרחיקות לכת על החברה הישראלית בכלל ועל היחס לנשים בפרט. ההפרדה המוצעת על ידי המלי"ג פוגעת בזכותן של הנשים לכבוד ולשוויון, מנוגדת לערכי היסוד של האקדמיה, אינה משקפת בהכרח את עמדת הציבור החרדי, אינה מידתית ובעיקר עלולה לתת לגיטימציה להפליה נוספת של נשים, הכל כפי שיפורט להלן.

הפרדה כהדרה והפליה הפוגעת בזכות לכבוד ולשוויון

4. התופעה של הפרדה בין נשים לגברים, הינה חלק מן התופעה הרחבה של הדרת נשים במרחב הציבורי. היקפה של תופעה זו התרחב בישראל בשנים האחרונות, הן מבחינת מגוון תחומי החיים בה היא מקבלת ביטוי והן מבחינת היקף הציבור השותף לה. כך, לצד התופעה הוותיקה יחסית של ההפרדה בין נשים לגברים באוטובוסים בהם נוסע ציבור חרדי, קיימות בישראל תופעות נוספות של הפרדה כגון הפרדה בין גברים ונשים בקופות החולים בישובים מסוימים או בבתי העלמין. כמו כן נודעות תופעות בהן נאסר על נשים לשאת דברי הספד בבתי העלמין, להשתתף בתוכניות של תחנת רדיו מסוימת, לשיר, לרקוד או לשאת דברים בפני קהל שיש בו אנשים דתיים. היבטים אחרים של התופעה הם הימנעות מהצגת דמויות

פרופ' רות הלפרין-קדרי,
ראשת המרכז, מייסדת
עו"ד עטרה קניגסברג-ראם,
מנכ"ל ראשונה, מייסדת
ד"ר גלית שאול, עו"ד
מנכ"לית

נשים במרחב הציבורי על גבי שלטי פרסומת, ניסיון לייצר הפרדה בין גברים ונשים על ידי ייחוד מדרכות נפרדות לבני המינים השונים ועוד.¹

5. נהוג לראות בהפרדה בין גברים ונשים במרחב הציבורי בהיבטיה השונים כמבטאת רצון של קהילות דתיות מסוימות להמשיך להתנהל על פי אורחות החיים המאפיינים את חיי הפרט והקהילה גם במרחב הציבורי הכללי. אלא שהפרדה זו, כאשר אינה מבוססת על שונות רלבנטית בין גברים לנשים פוגעת בזכויות היסוד של נשים לכבוד האדם ולשוויון, וכן פוגעת בזכות החוקתית של כל אזרחי ישראל לחופש דת.

FOUNDERS:

S. Daniel & Ewa Abraham
Joseph Alexander Foundation
Aharon & Rachel Dahan
Charles Dimston
Jesselson Family
Mordecai & Monique Katz
Gershon & Carol Kekst
Rose & Louis Klosk Fund
Sisel Klurman
Don & Jane Stern Lebell
Evelyn Gruss Lipper
Bernard & Estelle Marcus
Dennis Mehiel
Jack & Gitta Nagel
Joyce Saffir
Irving & Helen Schneider
Stephen Schwartz-
Brookdale Foundation Group
John & Marianne Slade
Abraham Spiegel
Jerome & Ellen Stern
Sigmund & Rose Strochlitz

6. צוות שהוקם על ידי משרד המשפטים בשנת 2013 ובחן את תופעת הדרת נשים במרחב הציבורי בישראל, הגיע למסקנה כי על אף הסובלנות והפלורליזם הנדרשים במשטר דמוקרטי ביחס לקהילות שונות והרצון לאפשר חופש דת לבני אותן קהילות, כאשר אין שוני רלבנטי בין גברים לנשים המצדיק את ההפרדה בשירותים הציבוריים, אין לאפשר הפרדה כזו ועל רשויות הציבוריות למנוע או להביא להפסקתה באמצעות מלוא האמצעים החוקיים העומדים לרשותה. עצם ההפרדה במקרים אלה פוגעת בצורה לא מידתית בזכות היסוד לכבוד ולשוויון של נשים ושיטת משטר דמוקרטי לא יכולה להותיר קיומה של מערכת ערכים במרחב הציבורי המשרת את כלל הציבור המבוססת על הדרתן של נשים מהשתתפות שווה בחיים האזרחיים.²

7. לגבי הפרדה בין גברים לנשים בשל אמונתם הדתית או התרבותית, קבע הצוות כי מוטבציה דתית או תרבותית אינה מבססת שוני רלבנטי שבכוחו להצדיק הפרדה בין גברים לנשים.³ אמנם הצוות סייג את אמירתו זו לנושאים שנבחנו על ידו (הפרדה באוטובוסים ובקופות החולים) אולם הפרדה בין נשים לגברים במסגרת האוניברסיטה אינה שונה מהפרדות אלו. גם ההפרדה המוצעת על ידי המליג מבוססת כל כולה על טעמים דתיים ואין כל שוני רלבנטי בין גברים לנשים המצדיק אותה.

8. בעקבות הדו"ח האמור הביעה ממשלת ישראל דעתה כי הדרת נשים במרחב הציבורי היא תופעה שיש להילחם בה. בהחלטת הממשלה 1526 "מניעת הדרת נשים במרחב הציבורי" מיום 30.3.2014 נקבע בסעיף 2:

"ממשלת ישראל מכירה בכך כי תופעת הדרת הנשים במרחב הציבורי היא תופעה חמורה המתאפיינת בהפלייתן של נשים באשר הן נשים המחייבת פעולה ממשלתית אקטיבית לביעורה. זאת מאחר שתופעה זו אינה עולה בקנה אחד עם עקרונות השוויון שהוא מעקרונותיה המכוננים של מדינת ישראל, ואף אינה עולה בקנה אחד עם מחויבויותיה הבינלאומיות של מדינת ישראל לפעול

¹ דו"ח הצוות המשרדי לבחינת תופעת הדרת הנשים במרחב הציבורי, מדינת ישראל משרד המשפטים, הוגש ליועמ"ש לממשלה ביום 7.3.2013, כ"ה באדר התשע"ג.

² שם, בעמ' 7.

³ שם, בעמ' 15.

פרופ' רות הלפרין-קדרי,
ראשת המרכז, מייסדת
עו"ד עטרה קניגסברג-ראם,
מנכ"ל ראשונה, מייסדת
ד"ר גלית שאול, עו"ד
מנכ"לית

במגוון אמצעים למניעתה של הפליה מגדרית".

9. בנסיבות בהן ממשלת ישראל קובעת כי יש להלחם בהדרת נשים, ובהפרדה בין גברים לנשים, לא יתכן כי המל"ג, המוסד הממלכתי בישראל לענייני השכלה, תזום מסלולי לימוד שבהם ישנה הפרדה כאמור.

FOUNDERS:

S. Daniel & Ewa Abraham
Joseph Alexander Foundation
Aharon & Rachel Dahan
Charles Dimston
Jesselson Family
Mordecai & Monique Katz
Gershon & Carol Kekst
Rose & Louis Klosk Fund
Sisel Klurman
Don & Jane Stern Lebell
Evelyn Gruss Lipper
Bernard & Estelle Marcus
Dennis Mehiel
Jack & Gitta Nagel
Joyce Saffir
Irving & Helen Schneider
Stephen Schwartz-
Brookdale Foundation Group
John & Marianne Slade
Abraham Spiegel
Jerome & Ellen Stern
Sigmund & Rose Strochlitz

הפרדה בין מגזרים ובין גברים לנשים מנוגדת לערכי היסוד של האקדמיה

10. האקדמיה חרטה על דגלה את ערכי היסוד של פלורליזם, שוויון וחופש. זוהי מהות האקדמיה וזה מה שמבחין בינה לבין מוסדות לימוד אחרים. אקדמיה אינה רק 'בית ספר' שלומדים בו. היא מקום להחלפת דיעות, העשרה, לימוד והפריה הדדית, בין הסטודנטים לבין עצמם ובין לבין הסגל האקדמי. האקדמיה צריכה להיות חופשית, פתוחה לכל, ואמורה לאפשר שיח חופשי בין הבאים בשעריה, ללא הבדלי גזע, מין, דת, מגזר או מגדר.

11. הפרדה בין סטודנטים מהמגזר החרדי לבין סטודנטים חילוניים או דתיים שאינם חרדים, פוגעת בחופש ובפלורליזם בהם מתהדרת האקדמיה. יצירת מסלולים נפרדים לחרדים, מונעת שיח מפרה בין שתי אוכלוסיות שגרות זו לצד זו במדינת ישראל. במקום שהאקדמיה תשמש כגשר בין שתי האוכלוסיות ותסייע להן לתקשר זו עם זו, בעצם ההפרדה נמנעת התקשורת ומתחזק הקיטוב בין האוכלוסיות. בכך, חוטאת ההפרדה לעקרונות המצויים בבסיסה של האקדמיה.

12. ההפרדה המבוקשת לא רק פוגעת בערכי היסוד של האקדמיה, אלא אף אינה עולה בקנה אחד עם כללי המועצה להשכלה גבוהה (הכרה במוסדות), תשכ"ד – 1964. כללים אלה, הקובעים, בין היתר, את התנאים בהם על מוסד לעמוד כדי לקבל הכרה כמוסד להשכלה גבוהה, קובעים בסעיף 9 כי מוסד להשכלה גבוהה לא יפלה בין מועמדים שונים אך בשל דתם או מינם.

פרופ' רות הלפרין-קדרי,
ראשת המרכז, מייסדת

עו"ד עטרה קניגסברג-ראם,
מנכ"ל ראשונה, מייסדת

ד"ר גלית שאול, עו"ד
מנכ"לית

עמדת המל"ג כי יש צורך בהפרדה אינה מייצגת בהכרח את עמדת המגזר החרדי

13. ד"ר גלעד מלאך במאמרו "על טהרת התואר – לימודים אקדמיים במגזר החרדי"⁴ קובע כי המל"ג תופסת את ההפרדה בין הסטודנטים החרדים לשאר אוכלוסיית הסטודנטים כהכרחית. מלאך מבקר תפיסה זו וקובע כי מאות החרדים שפנו ללימודים באוניברסיטאות ובמכללות רגילות הוכיחו שלפחות לגביהם הבדלות זו אינה מחויבת המציאות.⁵ מלאך אף מציין במאמרו כי כאשר אפשרו לחרדים לבחור בין מסלול נפרד לבין השתלבות באוניברסיטה רגילה, בחרו 20% מהם ללמוד באוניברסיטאות רגילות.

⁴ מלאך גלעד, על טהרת התואר: לימודים אקדמיים במגזר החרדי. ירושלים: מחקרי פלורסהיימר; 2014.

⁵ שם, בעמ' 46 http://fips.huji.ac.il/sites/default/files/floersheimer/files/malach_a_kosher_degree_compressed.pdf

⁵ שם, בעמ' 46

14. יתרה מכך - בסקר שנערך ע"י המלי"ג לצורך קבלת החלטה בנושא בו עסקינן, בקרב גברים חרדים, השיבו 35% מהנשאלים כי יסכימו ללמוד במסגרת מעורבת במקרה שלא תהיה מסגרת נפרדת.⁶

15. בהקשר זה יש לציין כי עמדת הנשים החרדיות בסוגיית ההפרדה כלל לא נבחנה על ידי המלי"ג.

FOUNDERS:

S. Daniel & Ewa Abraham
Joseph Alexander Foundation
Aharon & Rachel Dahan
Charles Dimston
Jesselson Family
Mordecai & Monique Katz
Gershon & Carol Kekst
Rose & Louis Klosk Fund
Sisel Kluman
Don & Jane Stern Lebell
Evelyn Gruss Lipper
Bernard & Estelle Marcus
Dennis Mehiel
Jack & Gitta Nagel
Joyce Saffir
Irving & Helen Schneider
Stephen Schwartz
Brookdale Foundation Group
John & Marianne Slade
Abraham Spiegel
Jerome & Ellen Stern
Sigmund & Rose Strochlitz

16. הנה כי כן האפשרות של לימודים במסגרת מעורבת, לא נשללה על ידי למעלה משליש מאוכלוסיית הגברים החרדים, ונשים כלל לא נשאלו מה דעתן בסוגיה. במצב עניינים כזה לא ניתן לומר שתפיסת המלי"ג כי ההפרדה הכרחית, תואמת את עמדת הציבור החרדי.

ההפרדה אינה הכרחית ואינה מידתית – פתרון אלטרנטיבי

17. פסקת ההגבלה בסעיף 8 לחוק יסוד כבוד האדם וחירותו קובעת כי אין לפגוע בזכויות על פי חוק יסוד זה אלא בחוק ההולם את ערכיה של מדינת ישראל, שנועד לתכלית ראויה, ובמידה שאינה עולה על הנדרש. בבג"ץ 4541/94 אליס מילר נ' שר הבטחון פ"ד מ"ט (4) ניתח כב' השופט קדמי את יסודותיה של פסקת ההגבלה בחוק: היסוד הראשון קובע כאשר פוגעים בזכות יסוד הסמכות לכך צריכה להיות מפורשת בחוק, ואין די בהוראה כללית. היסוד השני קובע כי הפגיעה תהלום את ערכיה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית, היסוד השלישי דורש כי הפגיעה תהיה לתכלית ראויה, והרביעי – כי מידת הפגיעה בזכות לא תעלה על הנדרש. לעניין מידת הפגיעה קובע השופט קדמי כי:

עיקרון זה מתבטא בהתאמת האמצעי למטרה, בנקיטת אמצעי של פגיעה בזכות יסוד רק כמוצא אחרון ובהיעדר אמצעי סביר אחר, ובנקיטת אמצעי של פגיעה בזכות יסוד רק מקום שבו מידת חשיבותה של מטרת הפגיעה וחומרת הנזק שייגרם אם התכלית לא תוגשם מצדיקות זאת"

(עמ' 140 שורות ו-ז).

פרופ' רות הלפרין-קדרי,
ראשת המרכז, מייסדת

עו"ד עטרה קניגסברג-ראם,
מנכ"ל ראשונה, מייסדת
ד"ר גלית שאול, עו"ד
מנכ"לית

18. לאור הפגיעה הגדולה שיוצרת ההפרדה בזכות לשוויון ובזכות לכבוד של נשים, עליה לשמש כמוצא אחרון ולא ראשון. על המלי"ג לבחון במקרה דנן פתרון אחר אשר יאפשר קיום מסגרת לימודית לחרדים תוך התחשבות בצרכיהם אך לא באופן שיאפשר פגיעה לא מידתית בזכות לשוויון.

19. דוגמא לפתרון שנראה על פניו מידתי, מצוי במחקר ההערכה שעשתה המלי"ג עצמה. בסעיף 38 למחקר מציינת המלי"ג כי באוניברסיטה העברית ובטכניון נוצר מודל אלטרנטיבי שבו לימודי המכינה לחרדים מתקיימים בהפרדה מגדרית ואילו לימודי התואר מתקיימים

⁶ תוכנית החומש של מל"ג-ות"ת לאוכלוסייה החרדית לשנים תשע"ב-תשע"ו. מחקר הערכה והמלצות לחומש הבא (תשע"ז-תשפ"א) ג. מלאך, ל. כהנר וא. רגב.
<http://che.org.il/wp-content/uploads/2016/04/%D7%9E%D7%97%D7%A7%D7%A8-%D7%97%D7%A8%D7%93%D7%99%D7%9D.pdf>
בעמ' 27 (סע' 3.2.2.1).

בקמפוס הכללי באינטגרציה מלאה. המל"ג מציינת כי לטענת מוסדות אלה יש הצדקה לקיום לימודים בהפרדה מגדרית במכינות בלבד.⁷ ניתן אם כן לראות כי ישנם פתרונות אלטרנטיביים, המיושמים בשטח, ואשר מאפשרים הכשרה אקדמית לחרדים ללא ביצוע הפרדה במהלך לימודי התואר באוניברסיטה.

ההפרדה באוניברסיטאות עלולה לתת לגיטימציה להפליה נוספת של נשים

FOUNDERS:

S. Daniel & Ewa Abraham
Joseph Alexander Foundation
Aharon & Rachel Dahan
Charles Dimston
Jesselson Family
Mordecai & Monique Katz
Gershon & Carol Kekst
Rose & Louis Klosk Fund
Sisel Klurman
Don & Jane Stern Lebell
Evelyn Gruss Lipper
Bernard & Estelle Marcus
Dennis Mehiel
Jack & Gitta Nagel
Joyce Saffir
Irving & Helen Schneider
Stephen Schwartz-
Brookdale Foundation Group
John & Marianne Slade
Abraham Spiegel
Jerome & Ellen Stern
Sigmund & Rose Strochlitz

20. כפי שראינו בפתח הדברים, הדרת נשים מהמרחב הציבורי בכלל והפרדה בין נשים לגברים בפרט, הינן תופעות שמתרחבות בשנים האחרונות. כאשר גוף ממלכתי רשמי כמו המל"ג מאפשר בצורה רשמית לבצע הפרדה בין נשים וגברים, יש בכך משום אות לציבור הרחב כי הפרדה בין גברים לנשים במרחב הציבורי היא לגיטימית ומקובלת על הרשויות. הכשרה של הפרדה שכזו תעודד גופים אחרים אשר שקלו לעשות הפרדה כאמור לבצעה, ותשמש בידיהם מענה לכל מי שיטען כי אין לבצעה. כי אם גוף ממלכתי רשמי יוזם מטעמו הפרדה בין גברים לנשים, מה לנו כי נלין על גופים פרטיים שרוצים לעשות כן. מדובר במדרון חלקלק אשר סופו מי ישרונו.

21. על המל"ג, בהיותה גוף ממלכתי, לנקוט משנה זהירות בטרם היא מקבלת החלטה על הפרדה בין גברים לנשים. הכשרה של ההפרדה בין גברים לנשים בזמן לימודיהם באוניברסיטה תהווה צעד גדול אחורנית אשר יהווה עוד נדבך בתהליך התופס תאוצה בשנים האחרונות לקראת הדרת נשים מהמרחב הציבורי.

בכבוד רב,

פרופ' רות הלפרין-קדרי,
ראשת המרכז, מייסדת
עו"ד עטרה קניגסברג-ראם,
מנכ"ל ראשונה, מייסדת
ד"ר גלית שאול, עו"ד
מנכ"לית

מירי ברנשטיין, עו"ד
היחידה לקידום מדיניות ציבורית וחקיקה
המרכז ע"ש רות ועמנואל רקמן
הפקולטה למשפטים, אוניברסיטת בר-אילן

⁷ שם, בעמ' 19 (סע' 38).